

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В АВСТРАЛІЇ

Анотація

У статті проаналізовано передумови та особливості формування української спільноти в Австралії, засоби її впливу на суспільно-політичне життя країни поселення, починаючи з кінця 1940-х років і до сьогодні. Доведено, що основним чинником створення і забезпечення життєдіяльності етнічної спільноти українців в Австралії впродовж окресленого періоду є вивчення української мови в системі рідномовного шкільництва, яка включає школи українознавства та рідні школи, а також українознавчі студії в університетах. Здійснено аналіз дидактичного супроводу цього процесу (навчальних програм, підручників і посібників, методичних рекомендацій і розробок), лінгводидактичних особливостей навчання української мови в англomовному середовищі. Обґрунтовано, що вивчення української мови відповідає державним освітнім стандартам і включає сім рівнів її засвоєння та здійснюється на основі восьми дидактичних принципів. Акцентовано, що наскрізною темою в усіх класах є тема «Національне виховання», вивчення якої сприяє формуванню національної свідомості австралійських українців.

Ключові слова: Австралія, українське шкільництво, навчання української мови, лінгводидактичне забезпечення, програми, підручники, посібники, методичні рекомендації, етнічна спільнота українців, національне виховання.

Аннотация

В статье проанализированы предпосылки и особенности формирования украинского общества в Австралии, средства его влияния на общественно-политическую жизнь страны поселения, начиная с конца 1940-х годов до сегодняшнего дня. Доказано, что основным фактором создания и обеспечения жизнедеятельности этнической общности украинцев в Австралии в течение определенного периода является изучение украинского языка в системе родноязычных школ, который включает школы украиноведения и родные школы, а также украиноведческие студии в университетах. Осуществлен анализ дидактического сопровождения этого процесса (учебных программ, учебников и пособий, методических рекомендаций и разработок), лингводидактических особенностей обучения украинскому языку в англоязычной среде. Обосновано, что изучение украинского языка соответствует государственным образовательным стандартам и включает семь уровней его усвоения и осуществляется на основе восьми дидактических принципов. Акцентируется внимание, что сквозной темой во всех классах есть тема «национальное воспитание», изучение которой способствует формированию национального сознания австралийских украинцев.

Ключевые слова: Австралия, украинская школа, обучение украинского языка, лингводидактическое обеспечение, программы, учебники, пособия, методические рекомендации, этническая общность украинцев, национальное воспитание.

Annotation

The article analyzed the preconditions and specificities of the formation of the Ukrainian community in Australia, the means of influencing it on the social and political life of the country, starting in the late 1940s until this day. It is proved that the main factor in creating and ensuring the livelihood of the ethnic community of Ukrainians in Australia during the period is the study of the Ukrainian language in the system of native language

schooling, which includes schools of Ukrainian studies and native schools, as well as Ukrainian studies at universities. An analysis of this process's editorial guide (curricula, manuals, and manuals, methodological recommendations, and development) has been carried out, linguistic features of learning Ukrainian in the English environment. It is substantiated that the study of the Ukrainian language meets the state educational standards and includes seven levels of its mastering and is carried out on the basis of eight didactic principles. It is emphasized that the topic in all classes is "National Education", the study of which contributes to the formation of the national consciousness of Australian Ukrainians.

Keywords: Australia, Ukrainian schooling, Ukrainian language teaching, lingvodidactic providing, programs, textbooks, manuals, methodical recommendations, an ethnic community of Ukrainians, national education

Постановка проблеми в загальному вигляді. В історії української діаспори особливе місце займає еміграція українців до Австралії. На відміну, наприклад, від Канади чи США, Австралія не зазнала хвиль масової української економічної імміграції у 1890-х - 1930-х роках. Зародження організованої української спільноти в цій країні припадає на 1950-і рр., коли українці, які після закінчення Другої світової війни опинилися в західних окупаційних зонах Німеччини й Австрії, одержали можливість переселитися на проживання в цю далеку заокеанську державу.

Особливістю української еміграції до Австралії, порівняно з формуванням більшості інших діаспорних українських громад, було те, що вона мала переважно політичний характер. Власне, це багато в чому і визначало напрямки та форми її суспільної діяльності. Етнічна спільнота прагнула здійснювати вплив на австралійських політиків, політичні партії, розширювала контакти з урядовцями, депутатами й сенаторами, організовувала публікації англійською мовою про українське життя, переважно про національно-визвольну боротьбу українського народу. Для цього в публічні бібліотеки передавалася література про Україну, запроваджено курси лекцій та утворено центри українських студій в університеті ім. Маквора в Сіднеї та університеті ім. Монаша в Мельбурні.

Провідним чинником етнічного виживання української спільноти в Австралії, надзвичайно віддаленій географічно й тривалий час відрізаній у

культурному та інформаційному сенсі від України, стали численні громадські, релігійні, культурно-мистецькі, молодіжні, політичні та інші організації, що виникали від самого початку поселення тут українців і були основними середовищами побутування української мови, яка з часом набувала специфічних ознак. Власне, мова і стала тим чинником, який консолідував українців у мобільну спільноту і забезпечив їй майбутнє.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія українців Австралії, окремі аспекти їх життя і діяльності, незважаючи на значні досягнення в різних галузях культури, освіти, науки, мистецтва привернули увагу вітчизняних вчених лише після проголошення незалежності України. З-поміж дослідників української діаспори в цій державі варт згадати Б.Лановика, Р.Матейка, З.Матисякевича, С.Романюк, М. Траф'яка, які в своїх працях висвітлили здобутки австралійських українців у галузі суспільно-політичної, освітньої, наукової, культурно-просвітницької та мистецької діяльності.

Мета статті – розкрити особливості дидактичного супроводу навчання української мови в школах українознавства та рідних школах українців Австралії, які функціонують у місцях їх компактного проживання з кінця 40-х рр. минулого століття.

Виклад основних результатів дослідження. Ключовою фігурою у навчально-виховному процесі, як відомо, є учитель. Від його фахової підготовки, педагогічної майстерності, методичної компетентності залежить рівень організації процесу навчання та його результативність. Оскільки українське шкільництво в діаспорі постійно відчувало брак кваліфікованих учителів, характерною для нього була плінність кадрів, а також їх омолодження. Проте вчителі, здобувши професійну освіту, приходили працювати до рідних шкіл, не маючи досвіду викладання української мови як другої, іноземної. Це й спонукало організаторів рідномовного навчання по-новому підходити до розроблення програм навчання для рідної школи. Першим таким документом стали «Програми

навчання для українських шкіл Австралії», затверджені в Мельборні 9 учительським з'їздом у 1981р. Підготувала його Українська Центральна Шкільна Рада Австралії. Відмітною ознакою програм є те, що їх укладачі, звертаючись до педагогів рідних шкіл, наголошують: «Найголовніше завдання української школи - докласти всіх старань у розвитку рідної мови учнів та виховати їх на свідомих українців» [1, с.2], а для цього «в українській школі мусить панувати українська мова! Треба твердо стояти на засадах ведення навчання українською мовою, беручи за приклад як переводиться навчання англійської мови для емігрантів, де іншої мови, крім англійської, не вживається, а успіх досягається» [1, с.1].

Відповідно до цих засад і побудовані програми з усіх українознавчих предметів. Новизна їх у тому, що вони вперше сформовані за календарно-тематичним принципом, тобто весь навчальний матеріал об'єднаний у 42 блоки - саме стільки субот навчаються учні в українських школах Австралії. Програма навчання української мови в кожному класі (1 - 7) відкривається невеликими за обсягом методичними рекомендаціями, в яких виокремлюються особливості її вивчення залежно від віку учнів і подаються поради вчителям щодо організації навчально-виховного процесу та пізнавальної діяльності учнів. У програмі для першого класу запропоновано, для прикладу, схему проведення чотирьох - уроків різного змісту, які б мали орієнтувати вчителів на подальшу організацію підготовки і проведення навчальних занять. Визначено підручники, за якими розроблено програму і якими повинен користуватися вчитель на уроках як основним джерелом засвоєння програмного матеріалу. Головна мета роботи вчителя в першому класі - навчання учнів практичної розмовної мови, збагачення їх української лексики, словника. Звертається увага на засвоєння вимови звуків і слів, особливо тих [р, ж, щ, з-с, г-х, е-и], вимову яких ускладнює англійська мова, що її учні вживають у повсякденному спілкуванні.

Програмою для 2 класу передбачено вивчення граматики, але не як

окремого предмета, а лише в процесі навчання читання й письма. Тут учні знайомляться з поняттями: літера - звук, склади, слова, речення, голосні й приголосні звуки; велика літера після крапки, у власних іменах, у власних назвах тварин, географічних назвах.

На нашу думку, виклад навчального матеріалу сплановано чітко, логічно вмотивовано, що дає змогу вчителю розширювати пропедевтичні знання учнів, залучати їх до творчої роботи, глибше пізнавати красу української мови, виробляти культуру усного й писемного мовлення. Важливо, що ілюстративний та дидактичний матеріал одночасно знайомить школярів з їх праатьківщиною - Україною та країною народження - Австралією.

Для реалізації змісту програми навчання української мови у 3 класі подано розклад програмового матеріалу за двома читанками М. Дейко «Волошки» та «Рідний край», залежно від їх вживання в українських школах. Лінгвістичний матеріал у них подається один і той же, але для його засвоєння пропонуються різні тексти і вправи [1, с.25-42].

За таким же принципом на основі читанки М. Дейко «Євшан- зілля» відбувається щотижневе вивчення української мови в 4-му класі. Головна увага при цьому звертається на розвиток усної і писемної мови, щоб підготувати учнів до виконання «завдань, які стоятимуть у старших класах, себто до більше докладних теоретичних знань, що базуватимуться на досі набутих знаннях» [1, с.43].

Аналіз засвідчує, що справді у 5-7 класах вивчення української мови було зорієнтоване на засвоєння учнями її граматичного складу - морфології, синтаксису. Школярі повинні опанувати загальні відомості про граматику і її складові частини, уміти дати визначення кожного з цих понять та ілюструвати свою відповідь конкретними прикладами. Для засвоєння змісту програми рекомендувались такі підручники: 5-й клас - читанки М. Дейко «Про що тирса шелестіла» та «Євшан-зілля», 6-й клас - читанка М. Дейко «Про що тирса шелестіла» та «Грамматика української

мови» Д. Кислиці (1 частина), 7-й клас - «Граматики української мови» Д. Кислиці (I, II частини). Вивчення української мови у 7-му класі завершувалося усним іспитом з граматики (10 питань) та іспитовим диктантом.

Слід зазначити, що для більшості учнів українських шкіл в Австралії вивчення української мови на цьому завершувалось. Для бажаючих продовжувати українознавчу освіту, як уже зазначалося, діяли трирічні Школи українознавства. Вони, по суті, були продовженням початкової рідномовної освіти, і навчальний процес будувався на раніше здобутих знаннях. Власне, за таким же принципом була сформована для шкіл українознавства як середньої ланки українського шкільництва й «Програма з граматики для 3-х курсів Шкіл Українознавства», затверджена учительським з'їздом Австралії в 1981р.

Засвоєння програмового матеріалу з української мови на першому курсі починалося повторенням вивченого з фонетики, граматики і морфології (головні розділи) протягом одного місяця, а решта часу - дев'ять місяців, включаючи й літні, - відводилася на детальне вивчення синтаксису. Програма пропонувала лише щомісячне планування навчального матеріалу, що давало можливість учителям самостійно виділяти час на засвоєння тієї чи іншої теми, залежно від її складності. Вивчення мови на першому курсі закінчувалося іспитовим диктантом та усним іспитом з граматики. Ті студенти, які успішно склали іспит, отримували відповідне свідоцтво [1, с.97-99].

Навчання рідної мови відбувалося за підручником Д. Кислиці «Граматики української мови» (I і II частини).

На другому курсі студенти шкіл українознавства поглиблено вивчали і повторювали фонетику та морфологію і склали річний іспит - усний і письмовий та отримували свідоцтво. Програмовий матеріал розподілявся тільки по місяцях.

На третьому курсі вчителям рекомендувалось повторити всю

граматику, звертаючи увагу на слабше засвоєний матеріал, од використовуючи розподіл програмового матеріалу 1-го та 2-го курсів. Навчальний процес завершувався матрикуляційним іспитом.

На нашу думку, побудова програм з української мови для рідномовного шкільництва за календарно-тематичним принципом полегшувала підготовчу працю вчителів і забезпечувала підвищення якості навчання рідної мови підростаючими поколіннями діаспорних українців протягом 80-90-х рр. минулого століття.

Сприяло цьому й те, що в Австралії, наприклад, Українська Центральна Шкільна Рада систематично публікувала в бюлетені «Інформативно-методичний «листок» схематичне розроблення програм з української мови.

Необхідно зазначити, що, беручи до уваги сучасні тенденції в мовній освіті Австралії, УЦШР розробила навчальні плани і програми, які враховують як запити етнічної спільноти, так і державні вимоги щодо вивчення іноземних мов в Австралії, що дає можливість планувати навчальний процес та оцінювати учнівські досягнення від дошкілля до десятого класу включно [1]. Водночас такий підхід дозволяє пристосовувати програмовий тематичний матеріал до потреб учнів, тобто здійснювати індивідуальний підхід у навчанні, що надзвичайно важливо в умовах діаспори, оскільки до рідної школи учні приходять з різним рівнем знання української мови.

Навчальні плани, власне, враховують і цю обставину. Тому для вивчення мови планується сім рівнів, яких учні мали б досягнути від дошкілля до закінчення десятого класу. Звичайно, для мови важко точно визначити, в якому класі мав би бути який рівень. Однак учитель самостійно визначає, якому із семи, визначених державними стандартами мовних рівнів, відповідають знання учня і відповідно до цього пристосовує програму, щоб якнайкраще сприяти йому в навчанні - не стримувати його або не ставити надто високих вимог, а заохочувати до послідовного

прогресу в опануванні української мови. Навчальними планами передбачено, що учні, які починають вивчення мови пізніше, повинні опанувати початкові рівні прискореним темпом, аби швидко увійти в єдиний мовний режим зі своїми однокласниками.

Згідно з державними стандартами, засвоєння мови передбачає сім рівнів, які приблизно збігаються з такими класами:

- 1 -й рівень - кінець дошкілля.
- 2-й рівень - кінець 2 класу.
- 3-й рівень — кінець 4 класу.
- 4-й рівень — кінець 6 класу.
- 5-й рівень - кінець 8 класу.
- 6-й рівень — кінець 10 класу.
- 7-й рівень - збагачення мови і дальший розвиток для учнів, які завершили 6-й рівень.

Навчання мови (а цей процес уніфікований для всієї системи українського шкільництва в Австралії) ділиться на три галузі:

- ✓ слухова й усна мова;
- ✓ читання;
- ✓ писемна мова.

Такий підхід дає можливість, як засвідчує шкільна практика, точніше й більш систематично визначити досягнення учнів у вивченні мови і відповідно враховувати темп, яким розвивається у школярів слухова й усна мова, читання й писемна мова.

Навчання мови відбувається на основі восьми принципів, кожен з яких висуває певні вимоги до вчителів. Подаємо найважливіші з них:

Принципи	Вимоги
<i>Учні найкраще вивчають мову тоді, коли:</i> вона трактується відповідно до їхніх власних потреб і зацікавлень.	<i>Учитель мови повинен:</i> <ul style="list-style-type: none">✓ зайняти учнів інтелектуально, соціально, емоційно та фізично;✓ розвивати уяву і творчість учнів (через ігри, казки, інсценізації, наочні матеріали і т.п.);✓ створити атмосферу довір'я, щоб

	<p>викликати в учня бажання ризикувати, тобто поспробувати щось нове, навіть якщо він невпевнений у своїх знаннях;</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ давати можливість працювати парами чи групами, щоб розвивати в учнів товариські стосунки; ✓ застосовувати різноманітні методи, беручи до уваги те, що різні учні по-різному вчаться;
<p>2. Мають можливість активно спілкуватися українською мовою під час різноманітних занять.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ заохочувати всіх учнів брати активну участь у спілкуванні; ✓ проводити різноманітні уроки, вживаючи усну і писемну українську мову на рівні, який відповідає даним учням (наприклад: доповнення ✓ інформації чи поглядів, ✓ розв'язка проблем, пісні, ігри, інсценізації, оповіді та діалоги, проекти, екскурсії і т.п.);
<p>3. Мовний матеріал їм зрозумілий і відповідає їхнім потребам та інтересам.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ створити умови, в яких учні активно використовують українську мову і знання культури; ✓ давати учням можливість почути українську мову чи читати по-українському з різноманітних джерел (наприклад: бесіда вчителя, класна розмова, звукозапис, відео, рукопис, друкована інформація і т.п.);
<p>4. Зосереджується над структурою мови.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ подавати граматичні правила, вживаючи їх у мовних вправах, іграх, музиці, при ручних роботах і т.п.; ✓ збагачувати запас слів у школярів; - заохочувати учнів уживати мову під час занять;
<p>5. Оточені українською мовою і культурою.</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ створити умови, де учні могли б постійно чути, вивчати і вживати мову в українському середовищі; ✓ -подавати відповідні для учнів інформації про Україну і українців (наприклад: участь у громадському житті, листування, ✓ звукозаписи, відео і т.ін.); ✓ -постійно вживати українську мову в українській школі; ✓ при кожній нагоді давати учням можливість говорити українською мовою, не лише пасивно її слухати;
<p>6. Усвідомлюють важливість мови і</p>	<ul style="list-style-type: none"> ✓ розповідати учням про

<i>культури.</i>	українську культуру; ✓ пояснювати роль мови і культури у спільноті; ✓ плекати почуття любові до рідної мови й українського народу;
<i>7. Оцінюється їхній поступ у навчанні.</i>	✓ заохочувати учнів до самооцінювання й оцінювання ровесниками знання української мови;
<i>8. Відчувають відповідальність за власне навчання.</i>	✓ сприяти успіхові учнів, інформуючи їх про мету і вимоги навчання та про те, як їх найкраще досягнути.

Аналізована програма вивчення мови побудована за концентричним принципом. На кожному рівні повторюються та закріплюються знання з попереднього рівня та подаються нові знання. Темати навчального матеріалу підібрані з урахуванням зацікавлень учнів, рівня їх мовного розвитку та можливостей доступу до ресурсів (дидактичних засобів). Для кожного класу розроблено 6-7 тем. Проте вчителі, пристосовуючи програму для того чи іншого класу, можуть ширше вивчати меншу кількість тем або самостійно розробити за поданим зразком якусь актуальну тему. Можна також використовувати, крім рекомендованих, залежно від наявності, й інші дидактичні засоби та матеріали. Тобто програма, незважаючи на уніфіковані вимоги, стимулює ініціативу, творчий підхід учителя до організації навчання мови, сприяє виробленню та впровадженню в практику інноваційних технологій, передового педагогічного досвіду.

Кожна навчальна тема розроблена відповідно до державного стандарту і складається з таких п'яти частин:

- форма комунікації;
- навчальні заняття;
- мовні елементи;
- контрольні роботи;
- ресурси.

Такий підхід, на нашу думку, дає можливість учителеві чітко спланувати навчальний процес, використати різноманітні методи й засоби, активізувати пізнавальну діяльність учнів, розвивати їх творчість в

опануванні рідної мови.

Важливо й те, що у програмі подаються різноманітні форми комунікації чи жанри для вивчення нового матеріалу, закріплення його та оцінювання засвоєного матеріалу.

Під рубрикою «Заняття» вміщено рекомендації до проведення уроків. Вони, зокрема, вимагають, щоб учитель постійно розмовляв тільки українською мовою (тобто уникав тлумачення окремих складних понять державною мовою, яка загалом добре зрозуміла учням), використовував для пояснення нового матеріалу різні способи й засоби (наприклад, міміка, жести, наочні матеріали, як виняток - переклад незрозумілого кимось із учнів, хто краще знає мову), які мають бути у класі і відповідати темі заняття, залучав до активного спілкування якомога більше школярів.

Розділ «Мовні елементи» подає нові слова, азбуку та частини мови, на які слід звертати увагу. Найбільше її, на цілком слушну думку авторів програми, слід приділяти усній мові. Учитель повинен простежити, щоб в учнів була правильна вимова та каліграфія (наприклад, звернути увагу на правильне написання літер *и, ш, м, л, я* та правильне сполучення літер, виправляти англіцизми в каліграфії і ін.). Учням-початківцям рекомендується надавати азбуку, на якій позначено стрілками початок кожної літери. Крім того, на кожному столику перед школярем має бути прикріплена абетка. Програмою визначено, що в дошкільлі учні вчать впізнавати звуки і літери та їх писати. Для цього треба використовувати посібник С. Даюк «Моя абетка» [2].

Успішне засвоєння нового навчального матеріалу у значній мірі залежить від систематичного контролю за пізнавальною діяльністю учнів. Водночас постійний контроль за процесом засвоєння знань дає можливість учителеві визначати рівень мовної освіти школярів. З цією метою автори програм цілком слушно радять педагогам рідних шкіл у діаспорі активно використовувати вивчення учнями напам'ять віршів і пісень. За їх переконаннями, завдяки ритмові та рими учням, які вивчають українську

мову здебільшого уже як другу, легше запам'ятати цілі речення і вислови, правильно вимовляти слова з правильними закінченнями і наголосами. За успішне вивчення кожної строфи учитель нагороджує учня зіркою, яку вивішує на спеціальній таблиці напроти його прізвища. Такий підхід заохочує навчальну працю школярів, сприяє глибшому засвоєнню мовного матеріалу.

До кожної теми програмою рекомендовано підручники різних авторів, а також художні тексти (вірші, оповідання, казки) різної складності. Такий підхід дає змогу вчителю вибирати тексти відповідно до рівнів знань учнів. Крім того, він може самостійно підбирати тексти до визначених програмою тем.

Аналіз тем, запропонованих для вивчення в різних класах, засвідчує, що засвоєння української мови учень починає із пізнання власного «Я», свого місця в соціумі, а також довкілля, в якому проживає. Так, у дошкільній пропонуються для вивчення такі теми: «Я», «Школа», «Моя родина», «Хата», «Національне виховання», «Пори року». Кожна з них має певну змістову структуру. Зокрема, засвоєння першої теми дає можливість опанувати такі поняття, як імена, частини тіла, що я знаю, п'ять замислів, почуття, уродини. У процесі вивчення наступної теми опановуються такі поняття: назва, приладдя, заняття у школі, на подвір'ї, правила. Тема «Моя родина» охоплює поняття: назви членів, заняття, числа 1-10, родинні свята (День Матері, День Батька, родина).

Зазначимо, що наскрізною для всіх класів є тема «Національне виховання», у процесі засвоєння якої школярі вивчають традиції і звичаї українського народу, національну і державну символіку, релігійні та державні свята, творчість видатних українських письменників, дізнаються про життя державних і політичних діячів, суспільний устрій Української держави, її внутрішню і зовнішню політику, діяльність у світовому співтоваристві держав.

Наголосимо, що концентричний принцип побудови навчальних

програм відкриває перед учителем широкі можливості для збагачення усної та писемної мови школярів, їх культури читання і відповідно дає змогу активно користуватися набутими знаннями у різних сферах спілкування. Так, у 3 класі передбачено вивчення семи тем (див. рисунок 1.), які фактично включають 36 підтем, що допомагає учням збагатити свої знання з різних галузей суспільного життя і бути активними учасниками мовленнєвого спілкування не тільки у класі та школі, а й в етнічній громаді.

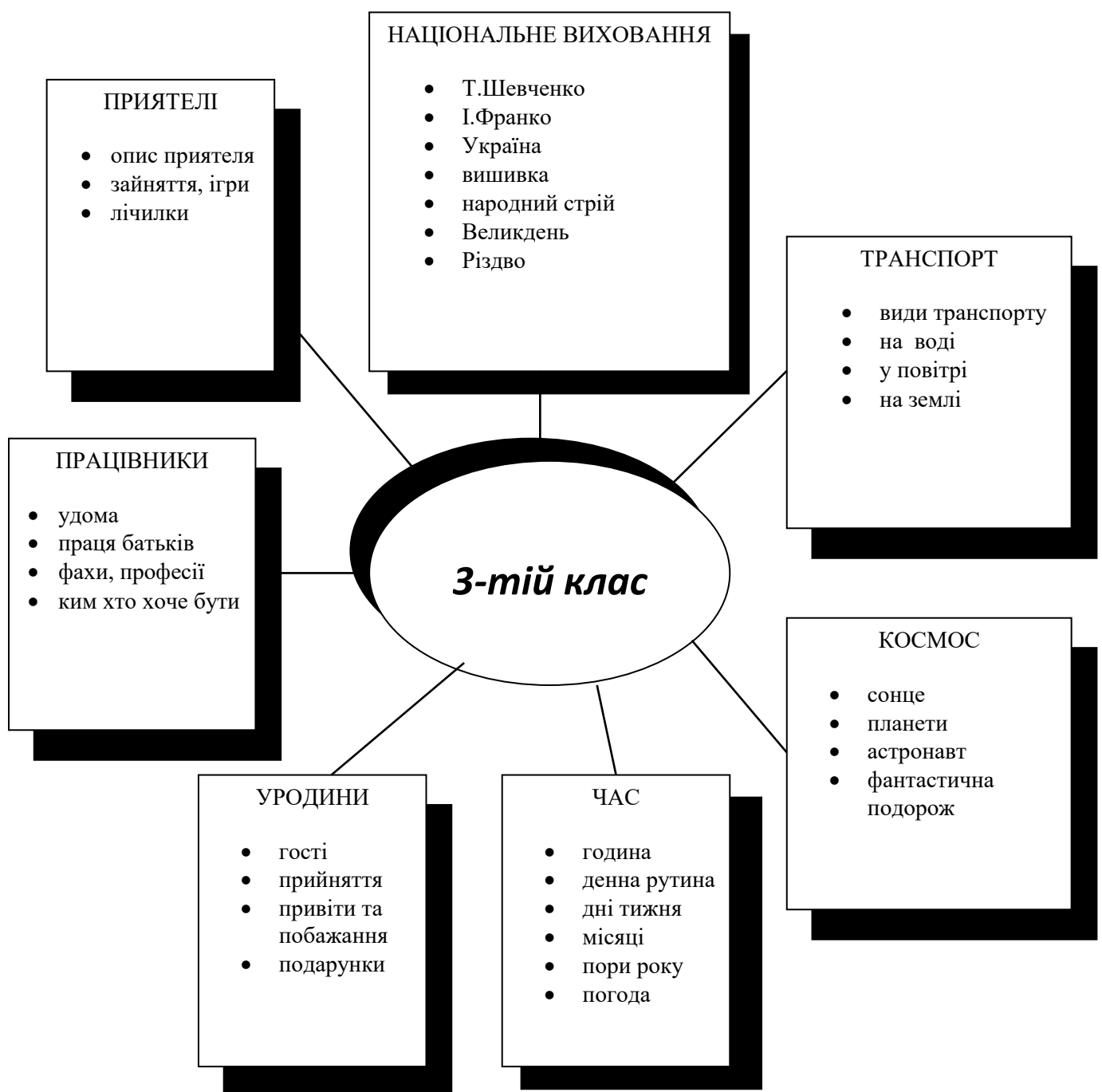

Рисунок 1. Програма тематичних занять з української мови

Варто зазначити, що аналізуючи підходи до навчання української мови в українських школах Австралії, М. Дейко наголошувала на тому, що учні цих шкіл двомовні з дуже виразною перевагою англійської мови над українською. Вони значно вільніше і вправніше розмовляють англійською мовою, ніж українською. В розмові українською мовою діти роблять безліч помилок найрізноманітніших і часом найдивніших, які свідчать про те що вони мають нахил перекладати свою думку з англійської на українську мову, зберігаючи часом навіть англійську структуру речення [3, с. 12].

За таких обставин розвиток розмовної мови дітей, збагачення й поширення їх лексичного багажу - найголовніше завдання вчителя української школи на даному етапі. При цьому М. Дейко наголошує що в навчанні мови діаспорних українців має переважати діалог який «потребує більшої вправності й розмовної гнучкості» оскільки «в діалозі людина пов'язана із співбесідником, вона мусить зрозуміти його слова і швидко й поправно відповісти» [3, с. 13].

Свою точку зору, яку ми підтримуємо і поділяємо, М Дейко обґрунтовує наступними твердженнями:

- у діалозі вживається питальна форма дієслова не вживана в монологі, де вона передається здебільшого непрямою мовою;
- у діалозі вживається наказовий спосіб дієслова майже не вживаний у монологі;
- у діалозі вживається перша й друга особа однини й множини дієслів, а в монологі переважно третя у діалозі ширше вживається теперішній і майбутній час дієслів;
- у діалозі вживається кличний відмінок іменників не вживаний майже в монологі;
- діалог і монолог послуговуються іншими особами займенників;
- діалог може бути багатший на різні вигуки й емоційно забарвлені слова, яким немає місця в монологі і т. і. [3, с.14].

Обґрунтовуючи власні підходи до навчання української мови українських дітей нового покоління педагог стверджує, «загально визнаним є, що початковий етап у викладанні якоїсь мови найтяжчий і найвідповідальніший. А особливо, коли це не перша, тобто рідна мова учнів, а друга, якою на еміграції для українських дітей є українська мова. Психологічні особливості дітей молодшого віку: невміння зосередити увагу, повільне сприймання нового матеріалу, ще не вироблена звичка пов'язувати новий матеріал з уже відомим, брак навички спинятися довший час на якомусь одному вигляді роботи і таке інше — є причиною труднощів у викладанні молодшим дітям.

Це ставить перед учителем вимогу добре обмірковувати методи викладання мови і мати на оці головну методичну засаду: дбати про те, щоб учням було доступне, зрозуміле й цікаве все те, що вони від учителя почують» [4, с.7].

За таким принципом - дати «дітям доступне, зрозуміле й цікаве» - побудована ціла серія підручників М. Дейко. До неї входять: «Волошки» (1967), «Рідне слово» (1968), «Рідний край» (1968), «Про що тирса шелестіла» (1969), «Євшан-Зілля» (1970), «Буквар» (1973).

У «Букварі» М. Дейко на відміну від більшості до того вживаних у діаспорі букварів, застосовано аналітико-синтетичний метод як найлегший і найприродніший спосіб навчити двомовних дітей читати й писати. Він рекомендований СКВОР для використання як у всіх школах західної діаспори, так і для домашнього навчання української мови. Підручник має 80 сторінок і розпочинається серією малюнків з життя дітей вдома, в школі. На основі цих малюнків діти вчаться складати свої перші розповіді. Далі іде засвоєння звуків української мови, подане з ілюстраціями до теми великими друкованими й писаними літерами з коротенькими простими оповіданнями з життя українських дітей поза Україною, зокрема в англійських країнах. Після друкованої абетки вміщено доступні для дітей розповіді про Україну, Т. Шевченка, І. Франка, мовні вправи, загадки,

тексти для письмових вправ і декламацій у класі чи зі сцени. Завершують підручник розділ «Рахуймо» та «Українсько-англійський словник» [5]. Укладаючи «Буквар», М. Дейко врахувала корисну і важливу обставину, яка значно полегшує вивчення української абетки - те, що діти до приходу в українську школу вже знають абетку мови країни їхнього проживання - англійської. Адже деякі літери цієї мови мають таке ж графічне накреслення та й звук, як і в українській мові, а саме: М, К, Т, С, А, О, Е. Інші літери мають таке ж графічне зображення, але інший звук, аніж в українській абетці, як: В-б, У-і, Х-ікс, Р-п та ін. У цій ситуації дітям не треба вивчати графічного окреслення і це вже є для цих істотним полегшенням, бо треба запам'ятати лише інший звук. Щоб вони швидко могли читати деякі слова, М. Дейко подає наведені вище літери переважно в перших лекціях. Ефект від цього можна побачити відразу - з перших занять діти вже можуть читати такі слова: «мама, мамо, тато, тату». Швидкий успіх у читанні цих слів значно підбадьорює дітей до вивчення всієї абетки [6].

У «Рідному Слові» М. Дейко - першій читанці після «Букваря» приділено значну увагу добору загальноприйнятої лексики та введенню її в діалоги, які мають форму «розмов» між дійовими особами. Однак частіше вони представлені численними запитаннями до кожного тексту, які складають своєрідний діалог між читанкою й учнем.

За задумом автора, її підручники ставили за мету:

- Збагатити планомірними заходами дуже скромний словниковий багаж учнів.
- Навчити учнів вживати відомі їм слова у відповідному узгодженні між собою ще задовго до того часу, коли вони добре опанують граматику й навчаться застосовувати її правила.

За такого підходу на завершення опанування змісту читанок учні повинні засвоїти п'ять тисяч слів і навчитися вільно володіти ними в різних мовленнєвих ситуаціях.

Варто зазначити, що з метою кращого засвоєння навчального матеріалу та збагачення лексичного запасу учнів нові слова в підручнику подаються в певній послідовності і дозуванні, крім того вони підкреслені в текстах рисою або виділені кольором і винесені в окрему колонку після кожного тексту. Ці слова час від часу повторюються і в самому тексті, і в наступних текстах. Через це, наголошує М. Дейко, треба чітко дотримуватися послідовності вивчення оповідань, не вишуковуючи з-поміж них цікавіших.

Досягненню навчальної мети сприяє і те, що кожен текст у підручнику завершується завданнями (Запам'ятати й записати до словника слова) та запитаннями, що впливають із його змісту. Учні пропонуються також усні й письмові вправи, подані в другій частині читанки. Вивчають вони і діалоги найрізноманітнішої тематики, які розширюють зміст читанок. У кожному підручнику є відомості з граматики української мови та українсько-англійський словник.

Наводимо, для прикладу, текст із підручника М. Дейко «Рідне слово» та завдання до нього.

Добридень, діти!

Це до вас говорить ваша читанка. Мене звать «Рідне Слово». Так мене назвали, бо я буду вчити вас вашої рідної мови — української мови. Ви будете вчитися читати, розмовляти й писати українською мовою.

Але, щоб читати й писати, треба знати українську абетку. Треба знати кожну - кожну літеру в ній! Зараз перевіримо, чи не забули ви за літо літер української мови. Ваша вчителька повторить абетку з вами.

Завдання:

1. Вивчити слова:

- а) читанка
- б) вчити
- в) мова
- г) вчитися
- д) розмовляти

Запитання:

- а) Хто це до вас говорить, діти?
- б) Як зветься ваша читанка?
- в) Чого буде вас вчити ваша читанка?
- г) Що треба добре знати, щоб читати й писати?
- г) Чи добре ти знаєш українські літери?

е) знати

е) Чи повторив ти українську абетку перед тим, як іти до школи?

є) перевірити

є) Чи читав ти літом Буквар?

ж) забути

з) повторити

[4, с.14-15].

Варто відзначити ще одну позитивну рису підручників М. Дейко: у них простежується прямий зв'язок процесу читання художніх і публіцистично-художніх текстів із граматичною частиною підручника в якій до кожної навчальної теми подаються завдання не тільки до змісту прочитаного, але й до окремих слів та система інших запитань і завдань мовно-граматичного характеру.

Так, до оповідання Марка Вовчка «Степовий гість» у підручнику «Євшан-зілля» запропоновано низку завдань такого типу:

1. Запам'ятати й записати слова, взяті з тексту. Наприклад: думка, шепотіти, стукати та ін.
2. Запитання до змісту оповідання.

Наприклад: У кого на хуторі зібралися гості? Чому господар і гості були невеселі? Хто постукав у віконце?

3. Завдання з мовними вправами, які відсилають учнів у другу частину підручника. Так, до оповідання «Степовий гість» пропонуються мовна вправа 14-та, граматична вправа 14-та і завдання утворити гніздо до слова «бити».

Отже, аналіз засвідчує, М. Дейко у своїй методиці навчання української мови успішно поєднувала вивчення української літератури з мовно-граматичним матеріалом для більш активного сприймання рідної мови українською дитиною в англomовному оточенні.

Зазначимо, що такий підхід до навчання дітей рідній мові викликав схвальні відгуки в українській пресі західної діаспори. Так, у найстарішій українській газеті «Свобода» (США) про читанки М. Дейко писалося, що «... це одна з найбільш реальних відповідей на запитання характеру «Що робити?», щоб діти знали і любили українську мову, живучи в Англії,

Австралії, Канаді і Америці. Її читанка не лише допоможе і заохотить дитину вивчати мову великого українського народу, але й навчить дітей ще й любити народ, дарма, що він за морями, за горами, а це - найважливіше у вихованні наших дітей і молоді в душі двох культур, тобто в душі ще більш повноцінних громадян своїх країн» [7].

У газеті «Нове життя» (Філадельфія, жовтень 1970) про читанку М. Дейко «Рідне слово» рецензент писав, що «Рідне слово» задумане як підручник для другого року навчання української мови дітей, які виростають у неукраїнському середовищі. Тому-то в підручнику авторка послідовно впроваджує щораз нові слова, які діти повинні засвоїти. Щоб досягнути максимальної ефективності підручник «Рідне слово» треба використовувати як першу книжку серії навчальних книг, побудованих на тому самому підході: діти мусять вивчати українську мову в першу чергу через слово». У ряді інших відгуків підкреслювалася також важливість вивчення української мови за методикою М. Дейко в початкових і середніх класах рідних шкіл і шкіл українознавства в Канаді, Австралії, Англії, де вони активно використовуються в навчальному процесі й сьогодні. Зазначимо, що завдяки М. Дейко українські школи в західній діаспорі одержали науково обґрунтовані й адаптовані для української дитини в англійськомовних країнах буквар і читанки, які органічно поєднали в собі процес вивчення літератури та мови, спираючись на аналітико-синтетичний метод опанування української мови як другої.

Важливо наголосити і на тому, що підручникам М. Дейко притаманний високий патріотичний аспект як у пропонованих для читання текстах, так і у змісті дидактичного супроводу, що, безумовно, забезпечило їх популярність серед учителів та учнів рідномовного шкільництва в західній українській діаспорі і в наступні десятиліття.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, система українського шкільництва в Австралії, завдяки цілеспрямованій діяльності Української Центральної Шкільної Ради, забезпечена необхідними

дидактичними матеріалами, що дає змогу організувати належне вивчення рідної мови, створити сприятливі умови молодому поколінню австралійських українців для засвоєння духовної культури українського народу.

Предметом подальших наукових пошуків можуть бути сучасні підходи до навчання української мови на кафедрах українознавства в Мельбурнському та Сіднейському університетах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Програми навчання для українських шкіл в Австралії. – Мельбурн, 1981. – 108 с.
2. Даюк С. Моя абетка / Стефанія Даюк. – Австралія, 1988. – 92 с.
3. Дейко М. Діялог і його роля в педагогічному процесі / Марія Дейко // Рідна школа. – 1959. – Ч.7-8. – С.12-14.
4. Дейко М. Рідне слово. Перша читанка після букваря / Марія Дейко. – Австралія, Англія, 1969. – 116 с.
5. Вийшов з друку «Буквар» сл.п.п. Марії Дейко // Свобода. – 1970. – 22 вересня.
6. Марченко М. «Буквар» Марії Дейко / М.Марченко // Свобода. – 1970. – 11 вересня.
7. Полтава Л. Справжнє «Євшан-зілля» / Леонід Полтава // Свобода. – 1968. – 24 травня.

Відомості про автора

Романюк Світлана Захарівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та методики початкової освіти Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.